

دبیر دینی و قرآن ناحیه ۲ شهری
خدیدجه امینی

مکمل‌های درسی پایه‌های اول و سوم متوسطه درس دینی و قرآن

[خامنه‌ای، ۱۳۸۰: ۳۷۳].

عبادت چیست؟ عبادت هدف آفرینش ماست. قرآن مجید می‌فرماید: «و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون» [قرآنی، ص ۸۶].
حضرت علی (ع) می‌فرماید: «علیک بذكر الله فانه نور القلب» یعنی همیشه به یاد خدا باش که در آن نور دل است [روزنامه صبح صادق، ۱۳۸۸: ۱۰].
قرآن کریم امنیت و آرامشی را که ایمان در نفس مؤمن ایجاد می‌کند، چنین توصیف می‌کند: «تنها آن‌هایی که ایمان

درس سیزدهم کتاب دینی و قرآن (۱)

در حضور دوست

معنای اصلی ذکر، تنبه و بیداری است. در اصطلاح علما آمده است: «الذکر حضور المعنی عند المتکلم». ذکر عبارت است از حضور معنی پیش، گوینده سخن، اگرچه در زبان ادا و تلقی نکند [عقیقی بخشایشی، ص ۴۹۷].
ایمان، تقوا، توجه به خدا، گریه محبت و شوق و محبت در محراب عبادت، دعا و ذکر و نیایش و استغفار را از یاد نبرد. این حیات دل‌های ماست. این مایه پیروزی‌های حقیقی ماست

دعا زیباترین ترنم هستی و مستحکم‌ترین دستاویز ارتباط آفریده و آفریننده است. دعا کردن، همراه و هم‌رنگ شدن با فطرت همه مخلوقات (کل له قانتون) در تسبیح و ذکر است که وسیله اطمینان و آرامش است

بحران‌های گوناگون زندگی حفظ می‌کند. چنان‌که در وصف قطب عارفان، امیر مؤمنان علی(ع) آمده است: «هو کالجبل الراسخ لا تحرکه العواصف»: او هم‌چون کوهی استوار بود که طوفان‌ها او را مضطرب نمی‌کرد [کافی ۴۵۴: ۱].

امام صادق(ع) فرمود: «پیامبر خدا (ص) بر جنازه سعد بن معاذ نماز گزارند و فرمودند: در نماز نود هزار فرشته شرکت جستند که بین آنان جبرئیل بود. گفتم به جبرئیل او به چه جهت شایسته نمازگزاری فرشتگان شده است، پاسخ داد: او دائم قل هو الله احد را در حال قیام، قعود، رکوع، راه رفتن و برگشتن، بر لب داشت [گلچین عقیقی بخشایشی، ص ۴۶۹].

سهل شوشتر از بزرگان عرفاست که در سن ۸۰ سالگی به سال ۲۸۳ ه. ق از دنیا رفت. او می‌گوید «من سه ساله بودم که نیمه‌های شب دیدم دایم از بستر برخاسته و مشغول نماز شب است. یک‌بار به من گفت: پسرم آیا آن خداوندی را که تو را آفریده است، یاد نمی‌کنی؟ گفتم: چگونه او را یاد کنم؟ گفت: شب، هنگامی که در بستر می‌خوابی، سه بار از صمیم دل بگو: خدا با من است و مرا می‌نگرد و من در محضر او هستم. چند شب همین گفتار را از ته دل گفتم. سپس به من گفت: این جمله‌ها را هر شب هفت بار بگو. من چنین کردم. شیرینی این ذکر در دلم جای گرفت. پس از یک سال به من گفت: آن چه گفتم، در تمام عمرت از جان و دل بگو که همین ذکر و معنویتش دست تو را در دو جهان بگیرد و نجات بخشد. به این ترتیب، نور ایمان به توحید، در دوران کودکی در دلم راه یافت و در سراسر قلبم چیره شد [داستان دوستان: ۵: ۲۵۵].

دعا: دعا زیباترین ترنم هستی و مستحکم‌ترین دستاویز ارتباط آفریده و آفریننده است. دعا کردن همراه و هم‌رنگ شدن با فطرت همه مخلوقات (کل له قانتون) در تسبیح و ذکر است که وسیله اطمینان و آرامش است.

پادشاهی و گدایی بر ما یکسان است که بر این در همه را پشت عبادت خم از اوست [قرائتی، ص ۱۰۷].

به خدا آورده و آن را به عبادت هیچ معبودی نیامیخته‌اند، سزاوار آرامش و امنیت و طمأنینه هستند.»

نکته روان‌شناختی: روان‌شناسان و درمان‌گران روانی بر این باورند که «ایمان بدون شک مؤثرترین درمان بیماری‌های روانی به‌ویژه اضطراب و افسردگی است.» زیرا ایمان راستین مؤمن به خداوند، او را نسبت به کمک و

حمایت و نظر و لطف خداوند امیدوار می‌سازد. مؤمنی که به خدا ایمان دارد، از هیچ چیز در این دنیا نمی‌هراسد، چون می‌داند تا خدا نخواهد، هیچ شر و آزاری به او نمی‌رسد [تغابن/ ۱۱].

نکته: پرستش خدای یگانه، به‌خصوص بدین دلیل، حافظ سلامت جسم و روان آدمی است که سبب ایجاد شخصیتی مقاوم و مبارز می‌گردد و آدمی را آن‌قدر به مشیت الهی متکی می‌گرداند که از هیچ مشکلی نمی‌هراسد و از هیچ گرفتاری و برخوردی شکایت نمی‌کند و در نتیجه زندگی سالم و با نشاطی به او می‌بخشد [پریور، ۱۳۶۲].

نکته: قرآن در حفظ شخصیت افراد کوششیده و برای آن ارزش بسیار قائل شده و خداوند را ناظر به اعمال آدمی دانسته و هم او را مسبب‌الاسباب شناخته است، به‌گونه‌ای که دیگر در ضمیر انسان غم یا محرومیتی باقی نمی‌ماند که بدان علت گرفتار عقده روانی و نابسامانی شود. آن‌جا که فرموده «أمن یجیب المضرب اذا دعاه و یكشف السوء و یجعلکم خلفاء الارض اء له مع الله قليلاً ما تذکرون» [نمل/ ۶۲].

نکته: تفاوت جلسه روحی پدید آمده از مدیتیشن و آرامش حاصل از یاد خدا: جلسه روحی پدید آمده از مدیتیشن، آرامشی موقت و محدود به زمان جلسه روحی است و هنگام برخورد با فعالیت‌های جدی، آرامش پیدا شده از جلسه مدیتیشن زایل می‌شود و اضطراب و دغدغه وجود انسان را فرا می‌گیرد (زیرا در مدیتیشن ذهن از اشتغال به هر فکری رها می‌شود و به نظاره محض یا بی‌توجهی به تصاویر ذهنی خود می‌رسد و در نتیجه هیچ خاطره یا خیال مشغول‌کننده‌ای باقی نمی‌ماند تا برایش دغدغه ایجاد کند). اما آرامشی که از یاد خدا حاصل می‌شود، چنان مستحکم و ماندگار است که انسان را در

خواسته باشم. چون که صد آمد، نودم پیش ماست [شیرین، ص ۲۰۰].

درس پانزدهم کتاب دینی و قرآن (۱)

همدلی و همراهی

ضربالمثلها

«الرفیق ثم الطریق» نخست یار نیکویی بجوی، آن گاه پای در راه بگذار [محمدفرد، ۴۲۰:۳۸۸].

دوستی با مردم دانا نکوست (نظامی) [شکورزاده بلوری، ص ۶۸۹].

دوست آن است که معایب دوست هم چو آینه روبه رو گوید (سعدی) [همان، ۵۲۴].

صحبت صالح ترا صالح کند. (مولوی) [همان، ۶۸۹].

آیات و احادیث و اشعاری درباره دوستی و دوست یابی:

- یا ویلتی لیتنی لم اتخذ فلانا خلیلاً لقد اضلنی عن الذکر بعد اذ جاءنی و کان الشیطان للانسان خذولاً [قرآن، ۲۵: ۲۸ و ۲۹]

- دوستان منحرف، عوامل شیطان اند:

چون بسی ابلیس آدم روی هست

پس به هر دستی نشاید داد دست

تمرین روزانه

من از هم اکنون تصمیم گرفتم برای انتخاب دوست حداقل با پدر و مادر و چند نفر انسان موفق مشورت کنم [شیرین، ص ۱۰۲].

نکته: در آیه «اذا سألک عبادی عنی فانی قریب...» توفیق دعا به دعوت خداوند است و دعاکننده آن چنان مورد محبت پروردگار قرار دارد که در آیه فوق هفت مرتبه تعبیر «خودم» را برای لطف به بنده اش به کار برده است [همان، ص ۷۰۸].

پس ستایش خداوند گران سنگ ترین چیز و برترین گنجی است که ارزش ذخیره شدن دارد [ترجمه خطبه ۲]. برتر و بزرگ است خدایی که اندیشه های ژرف، حقیقت ذات او را نمی توانند درک کنند و گمان زیرکها آن را نمی یابند [خطبه ۹۴].

فوائد حمد و ستایش از دیدگاه علی (ع) در قالب حمد:

«ستایش خداوندی را سزا است که حمد را کلید یاد خویش و سبب فزونی فضل و رحمت خود و راهنمایی نعمت ها و عظمتش قرار داده است» [تهج البلاغه، خطبه ۱۵۷].

نمونه هایی از حمد از حضرت علی (ع)

- هیچ اندیشه ای به تو نرسد و هیچ دیده ای تو را ننگرد.

- خدایا حقیقت بزرگی تو را نمی دانیم، جز آن که می دانیم تو زنده ای و احتیاج به غیر نداری [تهج البلاغه، خطبه ۱۶۰-۱۷۱/۱].

نمونه هایی از حمد از کتاب الهی نامه

- الهی از سجده کردن شرمسارم و سر از سجده برداشتن شرمسارتر» [حسن زاده آملی، ص ۴۰].

- الهی، سرتاسر ذرات عالم وجود در جنب و جوش اند. چگونه حسن خاموش باشد» [همان، ۳۱].

جمله اجزای جهان روز و شبان

با تو می گویند پیدا و بیان

ما سمعییم و بصیر و هشییم

با شما نا محرمان ما خامشیم [شیرین، ص ۲۰۳].

نماز وسیله ذکر

نکته ها:

۱. نماز ساده ترین، عمیق ترین و زیباترین رابطه انسان با خداوند است که در تمام ادیان آسمانی بوده است [قرائتی، ص ۵۹].

۲. نماز در بیشتر سوره های قرآن از بزرگ ترین سوره (بقره) تا کوچک ترین آن ها (کوثر) مطرح است [همان، ص ۶۰].

۳. نماز بهترین نمونه شکر خداوند است. خداوند به پیامبران می فرماید: به شکرانه این که ما به تو کوثر و خیر کثیر دادیم، نماز بر پا کن (انا اعطیناک الکوثر فصل لربک و انحر) [همان، ص ۵۰].

۴. از برکات عبادت آن است که انسان به تدریج و گام بر جهان تسلط پیدا می کند. از جمله این آیه «ان تتقوا الله يجعل لکم فرقاناً» [قرائتی، ص ۸۹].

۵. عبادت اهرمی برای مقابله با مشکلات است: (استعینوا بالصبر و الصلوة): از صبر و نماز برای مقابله با مشکلات کمک جوید [قرائتی، ص ۹۰].

تمرین روزانه در مورد ذکر:

من از هم اکنون تصمیم گرفتم همواره آخرین و بهترین را

اگر انسان صبر کند تا محتاج سراغ او بیاید، با این کار انسانی را به مذلت نشانده است، ولی اگر قبل از درخواست به او کمک کند، خود را به قلّه رفیع کرامت رسانده و برای خود محبت کسب کرده است

از کلمات قصار رسول اکرم(ص):

دوستی مؤمن با مؤمن از بزرگ‌ترین شخاصه‌های ایمان است و هر کس برای خدا دوست بدارد و برای خدا دشمن بدارد و برای خدا عطا نماید و به‌خاطر خدا دریغ کند، از برگزیدگان به‌شمار می‌آید [متن کامل تحف العقول]، محدث جلیل القدر شیخ ابومحمد حرانی [رحمه الله علیه، ص ۸۳].

در احادیث ما وارد شده است که گروهی، از عیسی بن مریم سؤال کردند: یا روح‌الله من نجالت؟ یعنی با کی مجالست کنیم؟ جواب داد: من یذکر کم الله رؤیته: یعنی با کسی مجالست کنید که دیدن او شما را به یاد خدا بیندازد [مطهری، ص ۳۸۸].
بترس از کسی که از خدا ترسد (خواجه عبدالله انصاری) [شکورزاده بلوری، ص ۳۵۰].

می‌رود از سینه‌ها در سینه‌ها

از ره پنهان صلاح و کینه‌ها

صحبت صالح تو را صالح کند

صحبت طالح تو را طالح کند [مطهری، ص ۳۹۰].

در حدیث داریم: اگر در شناخت کسی به تردید افتادید، به دوستانش بنگرید که چه افرادی هستند (فانظروا الی خلطاءه) [قرائتی، ص ۴۵].

تو اول بگو با کیان دوستی

من آن‌که بگویم که تو کیستی [شکورزاده بلوری، ص ۳۵۰].
از امام علی(ع): نامه‌امیرالمؤمنین به فرزندش امام حسن(ع):
مبادا هم‌نشین کسی شوی که از او بر دین خود نگرانی [حرانی، ص ۱۲۹].

درس چهارم کتاب دینی قرآن (۲)

معجزه‌های از نوع کتاب:

«وانه لتنزیل رب العالمین». [شعرا، ۲۶: ۱۹۲].

مصطفی را وعده داد الطاف حق

گر بمیری تو نمیرد این سبق

من کتاب و معجزت را حافظم

بیش و کم کن را ز قران رافضم [دورکننده‌ام]

قرآن کریم مفسر جهان هستی است و تنها راه قرآن یابی و طریق فهم آن محبت خداست. قرآنی که اقیانوس بی‌ساحل است. اول و آخر ندارد. این کتاب صمد است و برای تکامل انسان و برای مدینه فاضله شدن انسان چیزی کم ندارد. پر است. جای خالی ندارد [طباطبایی، ص ۲۰۹].

پیامبر اکرم(ص): «ظاهره انیق و باطنه عمیق»: ظاهر قرآن

زیبا و باطن آن مثل دریا عمق دارد [مطهری، ص ۱۳۳].

از عبدالله بن مسعود روایت شده که گفت: قرآن بر هفت

حرف نازل شده و هر حرفی از آن را ظاهری است و باطنی و علم

ظاهر و باطن آن نزد علی(ع) است [امامی کاشانی، ص ۳۰۳].

نمونه‌هایی از اعجاز علمی قرآن کریم

۱. پیدایش جهان هستی: سرآغاز جهان در قرآن توصیف می‌گردد: (بدیع السماوات و الارض...): او پدیدآورنده آسمان‌ها و زمین است.

اطلاعات ارائه شده در قرآن با یافته‌های قطعی علم معاصر کاملاً مطابقت دارد. نتیجه‌ای که فیزیک کیهانی امروزه بدان دست یافته، آن است که هستی، روی هم با ابعاد ماده و زمان، در نتیجه یک انفجار عظیم که در بی‌زمان رخ داده است، پدید آمد. مجامع علمی مدرن موافق هستند که در حال حاضر، انفجار بزرگ تنها توضیح منطقی و قابل اثبات برای آغاز جهان هستی و چگونگی پیدایش جهان است و پیش از آن هیچ چیز به‌صورت ماده وجود نداشت و جهان از نوعی وضعیت عدم وجود که نه در آن ماده، نه انرژی و نه حتی زمان وجود داشته، پدید آمده است و این وضعیت تنها به‌صورت ماوراءالطبیعه قابل توصیف است. ماده، انرژی و زمان همگی بدون سابقه قبلی خلق شده‌اند. این حقیقت که اخیراً از طریق علم فیزیک مدرن کشف شده است، ۱۴۰۰ سال قبل به ما اعلام شده بود [هارون یحیی، ص ۲۰].

در خطبه نورانی حضرت صدیقه طاهره (ع) آمده است: «ابتدع الاشیاء لامن شیء کان قبلها»: خداوند سبحان عالم را به نحو ابداع خلق کرده است [طباطبایی، ص ۲۱۱].

۲. مخلوط شدن دریاها با یکدیگر: یکی از ویژگی‌های دریاها که اخیراً کشف شده است، از این آیه برداشت می‌شود: «مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان»: دو دریا را به هم متصل کرد، بین آن‌ها دو فاصله‌ای است و به یکدیگر تجاوز نمی‌کنند. این ویژگی دریاها که به هم می‌رسند، اما در یکدیگر

از عبدالله بن مسعود روایت شده که گفت: قرآن بر هفت حرف نازل شده و هر حرفی از آن را ظاهری است و باطنی و علم ظاهر و باطن آن نزد علی(ع) است

نمی‌آمیزند، به تازگی کشف شده است. به علت نیرویی فیزیکی به نام «کشش سطحی»، آب‌ها در همسایگی دریاها مخلوط نمی‌شوند. به علت تفاوت در غلظت آب‌های دو دریا، کشش سطحی آن‌ها را از درآمیختن یکدیگر باز می‌دارد؛ درست انگار که دیوار باریکی بین آن‌ها باشد. نکته جالب این است که مردم هیچ بهره‌ای از علم فیزیک، کشش سطحی یا اقیانوس‌شناسی نداشتند.

امام صادق (ع) می‌فرماید: «علی و فاطمه دو دریای عمیق‌اند که هیچ‌یک به دیگری ظلم و ستم نکرد».

در تفاسیر این معنی و معنی مذکور در مطلب فوق، هر دو نقل شده‌اند [ر.ک. تفسیر جامع ۲۷:۷ ذیل آیه مذکور] همان، ص ۵۶].

طرح یک سؤال

قرآن مانند سایر گفتارها، از کلمات است و کلمات آن نیز از حروف معین و مشخصی ساخته شده است که در اختیار بشر است، ولی چگونه است که بشر نمی‌تواند مانند قرآن را بیاورد؟ پاسخ: همانند یک گیاه که مواد ترکیبی و فرمول ترکیب آن مشخص شده است، ولی بشر نمی‌تواند از همان مواد با همان فرمول معین گیاه زنده را بسازد [جمعی از نویسندگان، ص ۱۶۲].

درس پانزدهم کتاب دینی قرآن (۲)

کرامت نفس: عزیز کرده خدا را نمی‌شود ذلیل کرد.

آن که را کرده کردگار عزیز

نتواند زمانه خوار کند [شکورزاده بلوری، ص ۷۱۹].

تعریف عزت نفس: در بسیاری از تعبیرات اسلامی، این حالت غرور یا مناعت و احساس شرافت، تحت عنوان عزت نفس بیان شده است [مطهری، ص ۲۱۱].

احادیث و اشعار: امام علی (ع): مرگ بهتر از تن به ذلت دادن، و به اندک ساختن بهتر از دست نیاز به سوی مردم داشتن است [رجبی، ص ۸۴].

آلوده منت کسان کم شو

تا یکشبه در وثاق تو نان است

چندان که مروت است در دادن

در ناستدن هزار چندان است [انوری]

«لقناعه عزّ و غنا ۶»: قناعت برای انسان عزت و آبرو و بی‌نیازکننده است. و «من کثر حرصه ذلّ قدره»: کسی که حرص او زیاد بشود، ارزش او کم است. [طباطبایی، ص ۵۹].

نکته ۱. حضرت امیر (ع): «السائل رسول الله»: آن کس که برای رفع نیازش نزد تو آمده، او فرستاده خداست تا انسان امتحان بشود و ببیند گرفتار شحّ نفس و بخل است یا نه، پس مجوزی برای بی‌احترامی به افراد فقیر نداریم [همان، ص ۶۰].

نکته ۲. حضرت امیرالمؤمنین فرمود: «فضل النوال بذل بغیر

السؤال»: با فضیلت‌ترین هدایا، هدیه و بخششی است که قبل از آن که محتاج خود را با درخواست ذلیل کند، به او داده شود. انسان نباید راضی به ذلت و خواری دیگران بشود. درخواست و سؤال برای انسان ذلت و خواری می‌آورد. اگر انسان صبر کند تا محتاج سراغ او بیاید، با این کار انسانی را به مذلت نشانده است، ولی اگر قبل از درخواست به او کمک کند، خود را به قله رفیع کرامت رسانده و برای خود محبت کسب کرده است. «من بذل النوال قبل السؤال فهو الکریم المحبوب» [همان، ص ۱۵۱].

منابع

۱. قرآن کریم. ترجمه حضرت آیت‌الله مشکینی. ویرایش حسین استاد ولی. ۱۳۸۵.
۲. الهی‌نامه، آیت‌الله حسن‌زاده آملی، مؤسسه بوستان کتاب. چاپ بیست و هشتم. قم. ۱۳۸۵.
۳. امثال و حکم. علی‌اکبر دهخدا. انتشارات امیرکبیر. چاپ چهارم. تهران. ۱۳۵۷.
۴. انسان کامل. سیدعلی طباطبایی. انتشارات قدس. نوبت چاپ ۱۳۸۶.
۵. برگزیده داستان‌های کوتاه از تاریخ اسلام. هیئت تحریریه، مؤسسه انجام کتاب.
۶. تعلیم و تربیت در اسلام. مرتضی مطهری. انتشارات صدرا. چاپ نهم. ۱۳۸۱.
۷. تحف العقول عن الرسول (ص). شیخ ابومحمد حرانی (رحمه‌الله). ترجمه صادق حسن‌زاده. انتشارات آل‌علی (ع). چاپ هشتم. ۱۳۸۶.
۸. تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری. حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. نشر تربیت اسلامی. وزارت آموزش و پرورش. چاپ اول. ۱۳۸۰.
۹. تکاپوی ارزش‌ها. سیدعلی طباطبایی. انتشارات قدس. نوبت چاپ ۱۳۸۶.
۱۰. تفسیر سوره لقمان. محسن قرائتی. سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. چاپ نهم. ۱۳۸۲.
۱۱. تفسیر سوره لقمان. محسن قرائتی. مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن. چاپ اول. ۱۳۸۵.
۱۲. خاتمت. متفکر شهید مرتضی مطهری. انتشارات صدرا. ۱۳۶۶.
۱۳. خط امان، پژوهشی در موعود ادیان. محمد امامی کاشانی. دفتر نشر فرهنگی اسلامی. تهران. ۱۳۸۷.
۱۴. دین و روان‌شناسی. دکتر علی پریور. انتشارات آسیا. چاپ اول. خرداد ۱۳۶۲.
۱۵. دوازده هزار مثل فارسی و سی هزار معادل آن‌ها. دکتر ابراهیم شکورزاده بلوری. انتشارات آستان قدس رضوی. چاپ دوم. ۱۳۸۴.
۱۶. روزنامه صبح صادق. شهریور ۱۳۸۸. شماره ۴۱۶.
۱۷. سلوک قرآنی. دکتر حسین علی شیرین. انتشارات آوای نور. تهران. ۱۳۸۵.
۱۸. گلچین عقیق. دکتر عقیقی بخشایشی. انتشارات نوید اسلام. چاپ اول. ۱۳۸۴.
۱۹. معارف اسلامی ۱-۲. تألیف جمعی از نویسندگان. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها. تهران. ۱۳۸۱.
۲۰. معجزات قرآن. هارون یحیی. ترجمه علیرضا عبّاری. انتشارات نقش نیاز. چاپ نهم. ۱۳۸۸.
۲۱. نهج البلاغه. سیدرضی. ترجمه مرحوم محمد دشتی. انتشارات مسجد مقدس جمکران. نوبت چاپ بهار. ۱۳۵۸.
۲۲. همای رحمت. علیرضا رجبی. نشر میثاق. چاپ اول. تابستان ۱۳۸۰.
۲۳. همراه جوان. محمد فرد. چاپ آبنوس. چاپ دوم. ۱۳۸۸.